Mariusz Sztaba

W poszukiwaniu adekwatnego i integralnego rozumienia godności człowieka: metodologiczne problemy i pedagogiczne implikacje

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 22, 79-96

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

MARIUSZ SZTABA

W poszukiwaniu adekwatnego i integralnego rozumienia godności człowieka. Metodologiczne problemy i pedagogiczne implikacje

In quest for appropriate and integral understanding of human dignity. Methodological problems and implications

Wprowadzenie

Idea godności człowieka ma długa historię i związane z nią opracowania[1]. Po drugiej wojnie światowej, podczas której popełniono straszliwe akty ludobójstwa i barbarzyńskie czyny, została zapoczątkowana „rewolucja godności ludzkiej" (J. Maritain) wyrażająca się umieszczeniem pojęcia godności w *Karcie Narodów Zjednoczonych, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, a następnie we wszystkich dokumentach ONZ poświęconych prawom człowieka oraz w wielu innych dokumentach międzynarodowych i w niektórych konstytucjach państwowych (także w Konstytucji III Rzeczypospolitej). Godność osoby ludzkiej jest również wyraźnie artykułowana w dokumentach Kościoła katolickiego[2].

Godność człowieka uznaje się za wsobną wartość człowieka, wartość powszechną[3], transcendentną, uniwersalną zasadę moralności, źródło

Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne 2013, t. 22: 79– 96

---

[1] Problematyka godności człowieka typowa jest dla kultury europejskiej. Początki namysłu nad nią związane są z filozofią starożytną. Intensywny rozwój omawianej idei dokonywał się od czasów Odrodzenia we wszystkich typach filozofii podmiotowych, w XX w. zaś w różnych odmianach egzystencjalizmu oraz chrześcijańskiego personalizmu. Kluczową rolę w pozytywnym kształtowaniu kategorii godności człowieka odegrały jednak tradycja biblijna (Stary i Nowy Testament) oraz doktryna chrześcijańska o stworzeniu, wcieleniu i odkupieniu. Zagadnienie pojęcia i historii godności osoby ludzkiej wnikliwie analizuje F. J. Mazurek w pozycji: *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka,* Lublin 2001, s. 17–84.

[2] Zob. tamże, s. 12, 133–189.

[3] Św. Tomasz w *Sumie teologicznej* stwierdza, że *„persona significat id quod est perfectissimum in tota natura, sicilicet subsistens in rationali natura"* – osoba oznacza

moralnej powinności, podstawę praw człowieka[4], zasadę prawno-etyczną, zasadę optymalizacji praw podstawowych oraz za zasadę regulującą[5].

Mimo wielu ważnych zapisów dotyczących godności ludzkiej i potrzeby jej respektowania, ciągle widoczne są przeróżne i przemyślne ataki na nią. Niewątpliwie do podważania sensu godności osoby przyczynia się tzw. retoryka godnościowa powodująca inflację tego pojęcia[6].

Jak zauważa metodolog Andrzej Bronk, we współczesnej dyskusji nad godnością człowieka widoczne jest „znaczne pomieszanie materii"[7]. Związane jest ono z różnym sposobem rozumienia terminu „godność człowieka", przez różne grupy (naukowcy, politycy, publicyści itd.) i dla różnych celów. Poza tym, w literaturze spotyka się często niefrasobliwe użycia tej kategorii, czego wyrazem jest chociażby stwierdzenie, że z „pojęcia godności osoby coś wynika". A. Bronk przypomina, biorąc pod uwagę termin „wynikanie" w sensie logiki, że „z samego pojęcia nic nie może wynikać, gdyż wynikanie jest (dedukcyjną) relacją między zdaniami (sądami)"[8]. Wspomniane wyżej zawirowania wokół pojęcia godności, przyczyniają się do pluralizacji i zarazem erozji tego pojęcia.

A. Bronk, wraz z innymi metodologami Wydziału Filozofii KUL[9], widząc „znaczne materii pomieszanie" w związku z użyciem pojęcia godność człowieka, zachęca do bardziej zreflektowanego posługiwania się nim. Aby to osiągnąć, proponuje skupić się na następujących polach problemowych: termin i pojęcie (treść) godności; definicja godności; typy godności; sposoby uprawomocnie-

---

to, co jest najdoskonalsze w całej naturze, mianowicie byt samoistny natury rozumnej (zob. A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka: uwagi metodologa,* w: *Antropologiczna pedagogika ogólna,* red. M. Nowak, P. Magier, I. Szewczak, Lublin 2010, s. 68).

4 F. J. Mazurek zauważa, że z chwilą zaistnienia w dokumentach międzynarodowych pojęcia godności osoby, równocześnie pojawiło się w nich międzynarodowe prawo praw człowieka. Sytuacja ta spowodowała także powstanie nowej dyscypliny naukowej – nauki o prawach człowieka, zaliczanej do dziedziny nauk społecznych (zob. tenże, *Godność osoby ludzkiej,* s. 11–12).

5 Zob. A. Anzenbacher, *Co oznacza „godność człowieka"*, „Horyzonty Wychowania", 5(2006)9, s. 53–71.

6 Zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej,* s. 73, 82–83.

7 Godnością człowieka zajmują się m.in. takie nauki jak: filozofia, teologia, etyka, psychologia, socjologia, pedagogika, politologia, biomedycyna, nauki prawne.

8 A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka,* s. 60.

9 Ksiądz Andrzej Bronk wraz z Agnieszką Salamuchą i Moniką Walczak podjęli refleksje nad semiotycznymi i metodologicznymi problemami użycia terminu „godność człowieka". Zapis tych refleksji, do których będę odwoływać się w niniejszym artykule, znajduje się w przywołanej pracy zbiorowej (zob. tamże, s. 57–94).

nia tezy o godności człowieka (strategie i racje) oraz funkcje terminu „godność człowieka". Wydaje się, że ta propozycja jest ze wszech miar słuszna. Zrefleksowane bowiem użycie pojęcia godności człowieka pomoże wskazać na jego praktyczne konsekwencje i pedagogiczne implikacje.

Termin i pojęcie godności

„Godność człowieka" jest terminem teoretycznym. Dlatego też jego znaczenie, jak zawsze w przypadku terminów teoretycznych jest wyznaczone jakąś teorią (np. filozoficzną, teologiczną) człowieka, w której występuje. Jeżeli stosunkowo łatwo jest zapewnić sensowność tzw. terminom obserwacyjnym, tzn. ustalić ich treść i sens, poprzez chociażby operacjonalizację pojęć zmierzającą do wydobycia ich empirycznego sensu, to gorzej jest z terminami teoretycznymi, które nie mają bezpośredniego powiązania z rzeczywistością pozajęzykową. Trudno jest więc ustalić empiryczną kryterialność kategorii „godność człowieka", tzn. wskazać jej przedmiotowe odniesienie do jakiegoś fragmentu świata[10], a co za tym idzie, odpowiedzieć na pytanie, czy istnieją empiryczne kryteria odróżniania bytów, którym przysługuje godność, od bytów, którym ona nie przysługuje[11].

Zjawiska określane terminem „godność człowieka" nie są bezpośrednio dane empirycznie, lecz osadzone w pewnej teorii filozoficznej, przez co trudno wskazywać na empiryczną treść pojęcia godność. Dlatego powinno się bardziej mówić (i pisać) o przejawach godności[12].

Pojęcie „godność człowieka" jest wieloznaczne. Posiada ono liczne ekwiwalenty (zastępniki), m.in. takie jak: „wartość osoby ludzkiej", „wartość egzystencjalna osoby", „człowieczeństwo", „humanum". Wśród bliskoznaczników terminu „godność człowieka" pojawiają się najczęściej takie terminy jak: „podmiotowość", „autonomia", „szacunek dla człowieka", „godność społeczna lub zawodowa", „poczucie godności", „godność osobista i godność osobowościowa"[13].

---

[10] Zagadnienie to rozwinę, omawiając sposoby, strategie i racje uzasadniania godności człowieka.

[11] Zob. A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka,* s. 65–68.

[12] Zdaniem A. Bronka teoretyczność, tzn. brak bezpośrednich odniesień empirycznych kategorii godność człowieka obok słabości ma także pewną zaletę. Mianowicie wydaje się, że w takim razie żadne odkrycia nauk przyrodniczych nie mogą wprost zagrozić tezie o godności osoby ludzkiej (zob. tamże, s. 68).

[13] Zob. A. Salamucha, *Problematyka godności człowieka w dyskusjach pedagogicznych,* w: *Antropologiczna pedagogika ogólna*, s. 88–91.

Z racji tego, że dość powszechnie używa się potocznego znaczenia godności, można stwierdzić, że pasmo znaczeniowe omawianej kategorii rozciąga się od wartości zewnętrznych do głębokich wymiarów wnętrza człowieka, obejmując zarówno osobę ludzką, jak i poszczególne jej akty i dzieła[14].

Wieloznaczność analizowanego pojęcia i trudność z ustaleniem kryteriów posiadania godności przez człowieka, wskazują na potrzebę poszukiwania poprawnej definicji interesującego nas pojęcia.

Problem z definicją godności człowieka

Ze względu na treściowo bogate i zróżnicowane (raz dopełniające się, a nieraz wykluczające) intuicyjne używanie terminu „godność człowieka", bardzo trudno jest adekwatnie go zdefiniować. Operacja ta nastręcza wiele problemów od strony formalnej i merytorycznej, gdyż trudno jest ustalić wspólny, znaczeniowy mianownik. Jest to powszechny problem dotyczący definiowania pojęć wielotreściowych. Definicja godności człowieka jest bardziej nominalna (postępuje sprawozdawczo lub projektująco, próbuje oddać intuicje wewnątrzjęzykowe użytkowników tego terminu, np. teologa, filozofa, psychologa, socjologa, publicysty, „człowieka z ulicy") niż realna (która opisuje pewien stan rzeczy). Jeżeli nawet tworzymy realną definicję godności człowieka, to u jej podstaw zawsze znajduje się określona metafizyka człowieka[15].

Typy i koncepcje godności człowieka

Definiowanie godności człowieka doprowadza nas do wyróżnienia jej typów. W dyskusjach nad godnością osoby ludzkiej analizowany termin jest zazwyczaj używany w dwóch podstawowych znaczeniach: a) jako godność wrodzona (ontyczna, uniwersalna, trwała, niezbywalna, niestopniowalna, nienaruszalna) oraz b) jako godność nabyta (utracalna, relatywna)[16].

---

[14] Zob. W. Chudy, *Pedagogia godności. Elementy etyki pedagogicznej*, Lublin 2009, s. 52–54.

[15] Zob. A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka,* s. 62–64.

[16] Marek Piechowiak w *Filozofii prawa człowieka* wyróżnia cztery typy godności ze względu na sposób ich ufundowania: osobową (przyrodzona, wrodzona); osobowościową, związaną z doskonałością moralną; sytuacyjną (ugruntowana w okolicznościach ży-

Ontyczną godność nazywa się „godnością osobową" „godnością człowieka", „godnością osoby", „godnością osoby ludzkiej", „godnością bytu ludzkiego". Przysługuje ona wszystkim ludziom. W tym znaczeniu posiadanie godności zakresowo sprowadza się do faktu bycia człowiekiem, tzn. że być człowiekiem, to mieć godność i odznaczać się godnością. W ten sposób ontyczna godność przysługuje w równy sposób wszystkim ludziom z racji posiadania natury ludzkiej[17].

Godność nabyta przybiera różne nazwy. Rozumienie tego typu godności jest tak różnorodne, jak różne są doskonałości osiągane przez człowieka stanowiące jej racje. W psychologii, czy też w etyce mówi się więc o *godności osobowościowej* rozumianej jako pewna doskonałość, która zrodziła się w działaniu moralnie wartościowym i utrwaliła się w osobowości danego człowieka. Również w psychologii podkreśla się mocno poczucie własnej godności i nazywa się ją *godnością osobistą*[18]. V.E. Frankl w zapoczątkowanej przez siebie psychologii humanistyczno-egzystencjalnej mówił o *godności etycznej*, będącej wyrazem dojrzałej osobowości[19]. Z kolei w socjologii używa się pojęcia *godność społeczna*, podkreślając godność nabytą z racji pełnionych ważnych funkcji w społeczeństwie. W naukach humanistycznych, podkreślających kulturę duchową człowieka, jako wyraz najwyższej kultury i rozwiniętej osobowości człowieka używa się terminu *godność kulturowa*[20].

Wielotreściowość pojęcia godność i różne jej typy, przyczyniają się do powstawania różnych koncepcji godności osoby. Ogólnie rzecz ujmując, wszystkie koncepcje godności człowieka można sprowadzić do czterech podstawowych: teologicznych, filozoficznych, prawniczych i socjologiczno-psychologicznych. Te zaś można z kolei sprowadzić do dwu przeciwstawnych grup koncepcji: a) jedna, według której godność jest wartością wrodzoną i nieutracalną, b) druga, według której godność jest nabywana i można ją utracić. W tym momencie naszych analiz wypada z całą stanowczością podkreślić fakt, że nie należy przeciw-

---

ciowych jednostki) oraz osobistą, rozumianą jako dobre imię (zob. A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka,* s. 64); Z kolei Adam Rodziński wskazuje na trzy zasadnicze typy godności: osobową, osobowościową i osobistą (zob. P. Duchliński, *Godność osoby w ujęciu Karola Wojtyły i jego uczniów*, w: *Ku rozumieniu godności człowieka*, red. G. Hołub, P. Duchliński, Kraków 2008, s. 38–48).

17 Zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej*, s. 17–20.

18 Zob. tamże.

19 Zob. tamże, s. 63.

20 Zob. tamże, s. 19–20; A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka,* s. 64–65.

stawiać sobie godności wrodzonej i nabywanej, lecz powinno się je ujmować integralnie. Wrodzona godność osoby jawi się jako podstawa i wymóg nabywania godności osobowościowej[21].

Wymienione cztery koncepcje godności człowieka różnie podchodzą do zaprezentowanych wcześniej dwu typów godności. Generalnie, w koncepcjach teologicznych[22] i filozoficznych[23] wskazuje się na te dwa typy godności, dążąc do ich integralnego ujęcia. Inaczej ma się rzecz z eksplikacją godności w etyce, psychologii, socjologii i w prawie. Obecnie przyjrzymy się temu zagadnieniu.

Maria Ossowska w nauce o moralności posługiwała się pojęciem godności jako własności nabytej i utracalnej. Takie pojmowanie godności jest rezultatem przyjętej w nauce o moralności metody empirycznej[24]. Z kolei u Tadeusza Kotarbińskiego pojęcie godności bliskie było pojęciu czcigodności rozumianej jako coś nabytego albo nadanego przez innych. Pewne fragmenty pism filozofa sugerują jednak, że był on bliski odkrycia godności wrodzonej, nieutracalnej[25]. Są i takie koncepcje etyki, które wykreślają z niej pojęcie godności na rzecz szacunku (A. Grzegorczyk), albo też takie, które w ogóle podważają sens godności osobowej (P. Singer, w koncepcji etyki sytuacyjnej, praktycznej)[26]. Zupełnie inaczej rozpatruje się omawiany problem w etyce normatywnej (per-

---

21 Zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej*, s. 14, 76.

22 W tradycji biblijnej, w myśli patrystycznej oraz w teologii średniowiecznej, a później w nauczaniu Kościoła katolickiego wieloaspektowo ujmowano godność człowieka, zwracając uwagę na te dwa jej typy. Takie rozumienie godności jest widoczne także współcześnie w najnowszych dokumentach Kościoła katolickiego (zob. tamże, s. 23–33, 133–142).

23 Oczywiście różnie to wyglądało na przestrzeni wieków. Filozofowie starożytni pojmowali godność generalnie jako szacunek, publiczne poważanie, znaczenie i sprawowanie władzy. Chociaż akcentowali godność osobistą (Cycero), to byli już świadomi godności osobowej (sofiści, stoicy, Seneka). W filozofii średniowiecznej wieloaspektowo ujmowano godność człowieka, rozumując integralnie omawiane dwa typy godności. W okresie Renesansu filozofowie świadomi godności osobowej, w sposób szczególny eksponowali godność osobowościową. Było to wyrazem zamykania człowieka w samym sobie, w jego autonomii. Idea ta będzie rozwijana przez filozofów w następnych wiekach, m.in. w różnych odmianach filozofii podmiotu (zob. tamże, s. 17–37).

24 Zob. R. Masarczyk, *Godność w ujęciu Marii Ossowskiej*, w: *Ku rozumieniu godności człowieka,* s. 103–126.

25 Zob. J. Synowiec, *Rozumienie godności w etyce Tadeusza Kotarbińskiego*, w: *Ku rozumieniu godności człowieka,* s. 127–139.

26 Zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej*, s. 70–75.

sonalistycznej) związanej m.in. z lubelską szkołą filozofii klasycznej[27]. Ujmuje się w niej wspomniane dwa typy godności i relacje zachodzące między nimi w sposób integralny i komplementarny[28].

W psychologii godność człowieka rozumie się jako fakt psychiczny, cechę osobowości, potrzebę, poczucie własnej tożsamości, samoakceptację, prestiż, honor, szacunek wobec siebie samego. Godność nabywa się przez twórczą aktywność własną (J. Reykowski, J. Kozielecki). Psychologia zajmuje się w gruncie rzeczy godnością osobowościową, tzn. nabywaną. Nieraz utożsamia wyróżnione wcześniej dwa rodzaje godności, akcentując wyraźniej godność nabywaną[29].

W socjologii godność człowieka pojmuje się jako wynik i warunek udanej samoświadomej indywidualności (N. Luhmann). Człowiek osiąga godność poprzez własną aktywność i proces socjalizacji oraz inkulturacji. Socjologia interesuje się socjogennymi czynnikami osobowości. Jeśli mówi o przedpaństwowej, „naturalnoprawnej" definicji godności (godności wrodzonej), to tylko w charakterze symbolu, który ma ograniczać działania państwa wobec jednostek i grup społecznych. Socjologia interesuje się więc generalnie godnością osobistą, kulturową[30].

We współczesnym prawodawstwie międzynarodowym, ale także i regionalnym, godność człowieka jest pojmowana jako fundament katalogu praw i wolności jednostki. Pomimo powszechności odwoływania się do tego pojęcia, brak w prawie międzynarodowym jego jednoznacznej definicji. Nawet w *Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka*, która jawi się jako modelowa interpretacja systemu praw osoby ludzkiej opierająca się na jej godności, brak jest definicji tego pojęcia, a jedynie zawarty jest opis cech godności (powszechna, przyrodzona,

---

[27] Podstawy etyki normatywnej w związku z doświadczeniem etycznym w myśli K. Wojtyły prezentuję w publikacji: *Troska bł. Jana Pawła II o etyczno-moralne podstawy życia społecznego*, Kraków 2011, s. 33–66.

[28] Zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej*, s. 48–54; P. Duchliński, *Godność osoby w ujęciu Karola Wojtyły,* s. 13–64.

[29] Zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej,* s. 55–56. Inaczej ma się rzecz z rozumieniem godności w psychologii humanistyczno-egzystencjalnej autorstwa V.E. Frankla. Autor tego kierunku psychologicznego bardzo wyraźnie rozróżniał godność osobową i osobowościową, którą nazywał godnością etyczną. Zarazem ujmował je integralnie, wskazując na godność osobową jako podstawę w kształtowaniu godności etycznej (pełnego rozwoju osobowości). Uczniowie i kontynuatorzy myśli Frankla różnorako już odnosili się do tych dwu typów godności (zob. tamże, s. 57–70).

[30] Zob. tamże, s. 56–57.

stała, równa, absolutna, nienaruszalna, tzn. nienabywalna i niezbywalna) i praktycznych zastosowań w postaci katalogu praw[31].

We wspomnianej *Deklaracji* brak jest definicji człowieka i określenia momentu narodzin jako granicy przynależnej godności (w chwili poczęcia, czy po opuszczeniu łona matki?). To nie doprecyzowanie definicji człowieka i jego godności w treści art. 1 wspomnianej Deklaracji sprawia, że dokumenty międzynarodowe i regionalne akcentują różne aspekty pojęcia godności, uznając ją w większości za pewną kategorię kulturową (godność nabytą) i podważając jej charakter wrodzony[32]. Poza tym, pojęcie godności osoby jest często traktowane w prawodawstwie jako slogan, hasło powtarzane w treści preambuł, czy jedynie jako ogólna zasada ze względu na przywiązanie do pewnego rodzaju tradycji uregulowań praw człowieka[33]. Znaczenie godności osobowej osłabia się również w dokumentach prawnych wówczas, gdy tworzy się je w nurcie pozytywizmu prawnego, który uznaje wolę sprawujących władzę w państwie, czy nawet „wolę ludu" za podstawę prawa. Nie ma wtedy odniesienia do Boga, a pojęcie godności jest ewentualnie zredukowane do tzw. godności kulturowej lub społecznej[34].

---

[31] Zob. Z. Korta, *Pojęcie godności ludzkiej a międzynarodowy system ochrony praw człowieka*, w: *Ku rozumieniu godności człowieka,* s. 182–187.

[32] Brak jasnej definicji samego człowieka oraz jego początku (a przecież genetyka udowadnia, że życie ludzkie zaczyna się w chwili poczęcia, tzn. powstania pierwszej komórki, będącej wynikiem połączenia się materiału genetycznego obojga rodziców) oraz niejasna definicja godności człowieka sprawiają, że w wielu dokumentach odmawia się godności i praw człowiekowi w okresie prenatalnym. Brak wspomnianych definicji rzutuje także na relatywne traktowanie godności osoby w medycynie, biotechnologii itd. Zagadnienia te opisują Jan Wolski, Andrzej Muszala, Grzegorz Hołub w artykułach zawartych w cytowanej już pracy zbiorowej (zob. *Ku rozumieniu godności człowieka,* s. 251–321).

[33] Należy dążyć w prawodawstwie do konsekwentnego aplikowania terminu godność i związanych z nim praw (zob. Z. Korta, *Pojęcie godności ludzkiej,* s. 167–189).

[34] W Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej, podpisanej w Nicei 7 grudnia 2000 r., brakuje jakiegokolwiek odniesienia do Boga. A przecież idea Boga umacnia ideę godności człowieka. Wielokrotnie Jan Paweł II i Benedykt XVI wskazywali w swoim nauczaniu, że Bóg nie jest konkurentem dla człowieka, czy też zagrożeniem dla jego wolności, ale jest tym, który potwierdza i afirmuje wielkość i godność osoby ludzkiej, co ma także wpływ na uprzywilejowane miejsce człowieka w całości życia społecznego (zob. M. Sztaba, *Troska bł. Jana Pawła II o etyczno-moralne podstawy życia społecznego*, s. 101–112).

Sposoby uzasadniania godności człowieka

Aby teza o godności człowieka nie była czczą retoryką, należy ją uprawomocnić, tzn. m.in. wskazać na to, co decyduje o różnicy między człowiekiem a innymi bytami, i co jest fundamentem szczególnego traktowania człowieka[35]. A. Bronk podaje za K. Bayertzem trzy niewykluczające się strategie uprawomocniania tezy o godności człowieka: a) przekonania religijne; b) argumenty filozoficzne; c) racje historyczno-praktyczne[36].

---

[35] Przyglądając się historii idei godności, można zauważyć różny sposób uprawomocniania tezy o godności człowieka i w związku z nią szczególnej jego roli i pozycji w świecie. Starożytni filozofowie, szukając podstaw godności osoby, wskazywali na inteligencję, poczucie honoru i świadomość prawa (Protagoras); duszę, będącą wyrazem partycypacji w bóstwie oraz zdolność człowieka do doskonalenia się, osiągania cnót (Seneka). W filozofii klasycznej (metafizyce) uwagę skupiano na podwójnej transcendencji osoby ludzkiej: a) w stosunku do świata przyrodniczego poprzez akty poznania intelektualnego, miłość i wolność i b) w stosunku do społeczności poprzez akty związane z podmiotowością prawa, zupełność, związki interpersonalne. W tradycji biblijnej podkreśla się misterium stworzenia (*imago Dei*) oraz misterium wcielenia i odkupienia. Myśl patrystyczna pogłębia rozumienie biblijnych podstaw godności człowieka, wskazując na to, że rozum i wolność są wyrazem *imago Dei* w człowieku. W teologii i filozofii średniowiecznej podstawę godności osoby upatrywano w duszy, duchowości człowieka, w jego inteligencji, pamięci i woli. Dzięki tym przymiotom człowiek panuje nad światem i ma naczelne w nim miejsce, co jest konsekwencją wyżej wymienionych cech natury człowieka (Alkuin). Św. Tomasz wskazywał na *imago Dei* w człowieku objawiające się poprzez intelekt, wolność, moralność. Od czasów Dunsa Szkota godność człowieka wiązano powszechnie oprócz aktu stworzenia, także z wcieleniem i odkupieniem. W okresie Renesansu, w którym nawiązywano do myśli antycznej i patrystycznej, wymieniano następujące racje godności człowieka: centralne miejsce osoby ludzkiej we wszechświecie, bo człowiek jest mikrokosmosem (*vinculum mundi*); twórcze uzdolnienia człowieka (*homo creativus*), radykalna wolność samostanowienia i nieśmiertelność. Gdy w okresie Renesansu filozofowie powoływali się jeszcze na *imago Dei*, szukając podstaw godności człowieka, to już w XVII i XVIII w. widoczna jest sekularyzacja tego pojęcia. I. Kant podstawę godności upatrywał w autonomii pojmowanej nie w sensie indywidualizmu czy też relatywizmu, ale uniwersalnie. Byt moralny człowieka, rozumny i wolny, a więc absolutna autonomia, zdolność do samookreślania i samoodpowiedzialności oraz tworzenia prawa moralnego jest podstawą godności. Wyżej wspomniane racje uzasadniające godność człowieka są także obecne we współczesnej dyskusji, zarówno na poziomie naukowym, jak i w publicystyce (zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej*, s. 17–75).

[36] Zob. A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka,* s. 70. Inni autorzy wskazują na cztery typy argumentów na rzecz godności: naturalistyczne, teologiczne, metafizyczne i praktyczne (np. M. Środa).

Pierwsza grupa argumentów uzasadniających godność człowieka związana jest z religijną tradycją judeochrześcijańską. Podkreśla ona prawdę o stworzeniu człowieka „na obraz i podobieństwo Boże" (por. Rdz,1, 26–27). W stwierdzeniu o człowieku jako *imago Dei* kryje się głęboka metafizyczna i teologiczna prawda o naturze osoby ludzkiej. Człowiek jest rozumny, zdolny odróżniać dobro od zła, ma wolną wolę, jest ponad światem zwierzęcym. Człowiek zostaje stworzony w świecie i wraz ze światem widzialnym, ale zarazem zostaje postawiony ponad tym światem. Ma „czynić sobie ziemię poddaną" (por. Rdz 1, 28). Jak zauważa H. Langkanmmer, komentując tekst biblijny o stworzeniu człowieka, osoba ludzka odbiera coś z Bożego „Ja", a mianowicie duszę nieśmiertelną i staje się sobą, tzn. osobą[37]. Człowiek zostaje wezwany do przymierza i dialogu z Bogiem. W tym kontekście racją godności człowieka nie jest wyznawana przez niego religia ani jego status społeczny, lecz samo człowieczeństwo[38].

Powyższy sposób uzasadniania godności wrodzonej człowieka dopełnia chrześcijaństwo dzięki przesłankom Nowego Testamentu w związku z misterium Chrystusa[39]. Dodaje ono teologiczne argumenty, powołując się na misterium wcielenia i odkupienia człowieka przez Chrystusa. Godność naturalna człowieka (stworzenie), „zachwiana" przez grzech pierworodny, zostaje odnowiona i potwierdzona z wielką mocą przez Chrystusa, który stał się do nas po-

---

[37] Zagadnienie duszy w pierwszym rzędzie było natury filozoficznej, a dopiero później teologicznej. Problematyka duszy posiada także dzisiaj swoje znaczące miejsce w integralnej antropologii (zob. S. Judycki, *Istnienie i natura duszy ludzki*ej, w: *Antropologia*, red. S. Janeczek, Lublin 2010, s. 121–177).

[38] Zob. J. Bagrowicz, *Godność osoby fundamentem wychowania*, w: *Wychowanie personalistyczne. Wybór tekstów*, red. F. Adamski, Kraków 2005, s. 190–193. Ciekawą interpretację *imago Dei* podaje św. Grzegorz z Elwiry. Ujmował on obraz Boży tkwiący w osobie jako coś trwałego i niezmiennego (powiedzielibyśmy dziś godność ontyczna), natomiast podobieństwo jako zadanie do zrealizowania (godność osobowościowa). Obraz Boży tkwi w osobie, jest stały i niezmienny. Natomiast podobieństwo jest tym, czym osoba powinna stawać się, doskonalić. Ma więc charakter rozwojowy i dynamiczny. Obraz Boży w człowieku jest podstawą podobieństwa (zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej*, s. 27).

[39] Naukę Nowego Testamentu o nadprzyrodzonej godności człowieka pogłębiali Ojcowie Kościoła, Magisterium Kościoła i teologowie na przestrzeni wieków. Integralne spojrzenie na godność osoby ludzkiej i jej uzasadnienie dostarcza nauka Soboru Watykańskiego II, a w sposób szczególny nauczanie bł. Jana Pawła II i *Katechizm Kościoła Katolickiego* (zob. tamże, s. 195–205).

dobny oprócz grzechu w tajemnicy wcielenia[40]. Natomiast poprzez misterium paschalne (mękę, śmierć i zmartwychwstanie) Chrystus uwznioślił godność przyrodzoną człowieka, podnosząc ją do rangi godności nadprzyrodzonej. Człowiek staje się dzieckiem Bożym w Chrystusie (por. Ga 4, 7; Rz 8, 21). Ma udział w życiu Boga poprzez sakramenty, szczególnie Eucharystię. Jest świątynią Ducha Świętego (1 Kor 3, 16)[41].

Biblijno-teologiczne uzasadnienie godności człowieka ma więc poczwórny wymiar: teocentryczny (fakt stworzenia), chrystologiczny (fakt wcielenia i odkupienia), pneumatologiczny (człowiek jako świątynia Ducha Świętego) oraz eschatologiczny (powołanie człowieka do nieśmiertelności)[42].

Ponieważ nie wszyscy dzielą przekonania religijne, dlatego drugą strategię uprawomocniania tezy o godności osoby ludzkiej stanowią argumenty filozoficzne. Ta argumentacja odwołuje się do pojęcia natury człowieka, prawa naturalnego, podmiotowości człowieka, wskazując na rozumność i wolność jako podstawowe racje uzasadniające wyjątkowość człowieka w świecie, tzn. jego godność. Te racje są jednak przedmiotem żywych sporów, tak między filozofami (różne rozumienie rozumności i wolności, a nawet ich negowanie w postmodernizmie!) jak i wśród naukowców innych dziedzin wiedzy[43].

Trzecią strategię uzasadniającą godność człowieka stanowią racje historyczno-praktyczne. Historyczne doświadczenie uchybiania i niszczenia godności człowieka sprawiły, że po drugiej wojnie światowej teza o godności

---

[40] „Prawdziwie wielka jest wartość ludzkiego życia, skoro Syn Boży przyjął je i uczynił miejscem, w którym dokonuje się zbawienie całej ludzkości" (Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae. O wartości i nienaruszalności ludzkiego życia* (25.03.1995), nr 33).

[41] Zob. J. Bagrowicz, *Godność osoby*, s. 193–194; A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka*, s. 70–71.

[42] „Życie, którym Bóg obdarza człowieka, jest czymś więcej niż tylko istnieniem w czasie. Jest dążeniem ku pełni życia; jest zalążkiem istnienia, które przekracza granice czasu: »Bo dla nieśmiertelności Bóg stworzył człowieka – uczynił go obrazem swej własnej wieczności«" Mdr 2, 23 (Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae*, nr 34).

[43] Różne nauki empiryczne, w tym psychologia, wykazują, że człowiek nie zawsze zachowuje się jak istota racjonalna (zob. A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka*, s. 72; por.: U. M. Żegleń, *Problem racjonalności i irracjonalności poznania. Co nowego wnosi podejście naturalistyczne,* w: *Metodologia: tradycja i perspektywy*, red. M. Walczak, Lublin 2010, s. 209–234). F. J. Mazurek wskazuje na problematyczność rozumności i wolności jako racji uzasadniających godność człowieka w etyce, psychologii i socjologii (tenże, *Godność osoby ludzkiej*, s. 48–75).

osoby ludzkiej znalazła swoje miejsce w wielu ważnych międzynarodowych dokumentach. Inny rodzaj tej strategii realizował J.J. Rausseau, który podstaw godności człowieka szukał w umowie społecznej oraz w regulacjach prawnych i prawie stanowionym. Jeszcze inna strategia z tej grupy odwołuje się do panujących zwyczajów społecznych i kulturowych[44] oraz powszechnego przeświadczenia[45].

A. Bronk, ustosunkowując się do zaprezentowanych powyżej stwierdzeń, zauważa i podkreśla, że użycie kategorii godność człowieka „poza kontekstem religijnym na gruncie filozofii, a głównie nauk społecznych, można uważać za jej wtórną adaptację i stąd zsekularyzowaną postać"[46].

Funkcje kategorii „godność człowieka"

Zgodnie z semiotyką logiczną[47] termin „godność człowieka" jest wyrażeniem językowym, przez co może być używany w wielorakich funkcjach zarówno poznawczych, jak i pozapoznawczych (instrumentalnych). Do funkcji poznawczych zalicza się funkcję opisową (deskryptywną i prawdziwościową) oraz wyjaśniającą. Kwestią dyskusyjną jest ustalanie, do jakich funkcji wyrażeń: poznawczych czy pozapoznawczych, zaliczyć funkcję wartościującą (aksjologiczną, oceniającą) oraz normatywną (interpretatywną). To, w jakiej funkcji

---

44 Zob. A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka*, s. 72.

45 Odwoływanie się do powszechnego przeświadczenia jest dość niebezpieczne, gdyż liczba osób podzielających dany pogląd nie może decydować o tym, że jest on prawdziwy (zob. A. Salamucha, *Problematyka godności człowieka*, s. 94). Już w 1830 r. A. Schopenhauer, opisując kilkadziesiąt sofistycznych chwytów stosowanych w pseudodyskusjach i służących do przeforsowania swoich racji wbrew prawdzie, wskazał na powoływanie się na powszechność jakiegoś poglądu. Ten typ argumentowania i uzasadniania swoich racji jest miałki i bierze się stąd, że „bardzo mało ludzi umie myśleć, ale jakiś pogląd chce mieć każdy" (tenże, *Erystyka, czyli sztuka prowadzenia sporów*, przeł. B. i Ł. Konorscy, Warszawa 2005, s. 97–98).

46 A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka*, s. 73. Wielu autorów, niekoniecznie gorliwych chrześcijan, np. neomarksista E. Bloch, L. Kołakowski, popiera pogląd, że idea godności osoby ludzkiej w takim kształcie, w jakim ją znamy i pojmujemy jest pochodzenia chrześcijańskiego (zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej*, s. 24–25).

47 Semiotyka logiczna, czyli logika języka, to „nauka o znakach językowych z punktu widzenia ich poprawności oraz sprawności w używaniu języka zarówno w poznaniu, jak i komunikacji" (zob. Z. Hajduk, *Ogólna metodologia nauk*, Lublin 2001, s. 19).

występuje używane wyrażenie językowe, zależy od wielu czynników, np. od intencji użytkownika języka, kontekstu językowego i sytuacyjnego[48].

Funkcja opisowa kategorii „godność człowieka" służy charakterystyce bytu ludzkiego w aspekcie jego godności. Jeżeli twierdzenie „człowiek posiada godność osobową" ma sens opisowy, to pociąga to za sobą konieczność odpowiedzi na pytanie, co stanowi w rzeczywistości odpowiednik tego terminu, tzn. jaki stan rzeczy, relacje czy też fakt, stwierdza to zdanie? Jak podkreślaliśmy wcześniej, omawiane pojęcie nie jest pojęciem empirycznym, lecz teoretycznym konstruktem, funkcjonującym w ramach określonej teorii filozoficznej (antropologii), przez co przybiera wytworzone prze nią znaczenie. Można więc powiedzieć, że od antropologii, w ramach której funkcjonuje analizowana kategoria, zależy jej sens opisowy[49]. Należy w tym miejscu dopowiedzieć, że wyróżnione funkcje często występują łącznie.

Funkcja wyjaśniająca (eksplanacyjna) omawianej kategorii służy z kolei wyjaśnianiu m.in. tego, dlaczego człowiekowi przysługuje prawo do szczególnego, nieinstrumentalnego traktowania albo co wyróżnia go spośród innych istot żywych.

Kategoria „godność człowieka" ma charakter mocno wartościujący i normatywny, na co wskazuje używanie tego terminu jako „wartość wartości" *per se*[50]. Służy ona do wyrażania pozytywnej lub negatywnej oceny pewnego zjawiska. Pełni funkcję aprobującą lub dezaprobującą, funkcję ekspresywną (wyraża uczucia), funkcję ewokatywną (wywołuje uczucia) oraz rekomendacyjną.

Funkcja normatywna godności, uznawana za pierwotną wobec innych norm stanowionych, sprawia, że kategoria ta uważana jest za źródło i podstawę moralności oraz regulacji prawnych. Używa się wtedy wyrażeń typu: „prawa człowieka wynikają z godności", „godność pociąga prawa". W tym kontekście omawiane pojęcie występuje w różnych normatywnych funkcjach, takich jak: imperatywna (imperatyw kategoryczny I. Kanta, norma personalistyczna

---

[48] Zob. A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka*, s. 76.

[49] Zob. M. Walczak, *Godność człowieka: kategoria opisowa, wartościująca i normatywna*, w: *Antropologiczna pedagogika ogólna*, s. 78–79.

[50] Max Scheler pisał w 1925 r. w *Formach wiedzy i kształcenia*, że człowiek jest „samoistną wartością bytową, przewyższającą wszelkie możliwe wartości użytkowe i życiowe". W takim kontekście zdanie: „człowiek ma godność osobową", znaczy tyle, co „człowiek jest wartością per se", czy też „człowiek jest bezcenny" (zob. M. Walczak, *Godność człowieka*, s. 78).

K. Wojtyły), bodźcowa, nakazująca, zakazująca, impresywna, argumentatywna, perswazyjna[51].

Wreszcie można mówić o funkcji fundującej (uzasadniającej) kategorii godność człowieka. W tym kontekście powołanie się na godność kończy argumentację, choćby w przypadku dyskusji nad prawem do aborcji, eutanazji czy też kary śmierci[52].

Teoretyczne i praktyczne implikacje twierdzenia o godności osoby

Koncepcja godności człowieka ma charakter aplikacyjny i to nie tylko przy stanowieniu prawa, ale także we wszystkich dziedzinach egzystencji człowieka. Wrodzona godność człowieka, z całą treścią jaką kryje to pojęcia, rodzi pewne praktyczne konsekwencje[53]. Oto one:

- idea godności osoby wyklucza wszelkie formy dyskryminacji;
- z tezy o godności człowieka wyprowadzano w ciągu wieków zasady praktycznego postępowania w postaci zakazów i nakazów, „złotej reguły", przykazania ewangelicznej miłości bliźniego, adagium: *persona affirmanda est propter seipsam*, kategorycznego imperatywu Kanta, normy personalistycznej Wojtyły[54], życzliwości, szacunku i jeszcze wielu innych[55];
- godność ontyczna jest podstawą i wymogiem nabywania godności osobowościowej. Stanowią one integralną całość, przy czym nie można ich utożsamiać ze sobą;
- godność osobowa jest dla demokracji swoistym fundamentem, gdyż mając filozoficzno-etyczny charakter, poprzedza refleksję prawną. Autentyczna demokracja to taka, która chroni godność osoby ludzkiej poprzez uznawanie i poszanowanie wszystkich praw człowieka. L. Kołakowski napisze w tym kontekście, że „wychowanie do demokracji jest wychowaniem do godności"[56];

---

[51] Zob. tamże, s. 78–79.

[52] Zob. A. Bronk, *Pojęcie godności człowieka*, s. 69.

[53] Zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej*, s. 80–83.

[54] Zob. M. Sztaba, *Troska bł. Jana Pawła II o etyczno-moralne podstawy życia społecznego*, s. 300–302.

[55] Zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej*, s. 84.

[56] Zob. tamże, s. 81–82; zob. J. Bystra, *Godność człowieka a demokratyczny system władzy*, w: *Ku rozumieniu godności człowieka,* s. 191–224).

- wymogiem godności osoby jest uznawanie i poszanowanie wszystkich praw człowieka[57];
- osoba ludzka z racji godności jest zasadą, podmiotem i celem życia społecznego w jego różnych dymensjach (polityczna, kulturowa, ekonomiczna, międzynarodowa);
- godność osobowa jest fundamentalną wartością w każdej dziedzinie wychowania[58]. Uszanowanie godności osoby sprawia, że wychowanie nigdy nie staje się manipulacją i działaniem nad osobą, ale przybiera postać służby dla integralnego rozwoju człowieka i jest personalnym, interakcyjnym działaniem wychowawcy i wychowanka[59];
- godność człowieka jest także fundamentalną wartością w resocjalizacji. Stwarza ona szansę podźwignięcia się nawet z największego upadku i kryzysu, gdyż wskazuje na wrodzoną siłę moralną każdego człowieka[60];
- godność osoby jako „wartość wartości" domaga się wychowania do jej uszanowania, a następnie wychowania do poczucia godności osoby i godności osobistej, co sprzyja budowaniu prawidłowej osobowości człowieka. Wychowanie do poszanowania godności własnej i innych powinno być połączone z wychowaniem do wartości moralnych i duchowych[61].

Ostateczne konkluzje

Zaprezentowane analizy stają się okazją do uświadomienia sobie faktu, jak trudny jest do zrozumienia termin „godność człowieka" i jak problematyczne są twierdzenia o godności osoby ludzkiej, uwikłane w szereg skomplikowanych zagadnień i założeń ontologicznych, epistemologicznych i metodologicznych. Aby sensownie i w sposób uzasadniony wyartykułować znaczenie kategorii „godność człowieka", należy zawsze przyglądać się kontekstom teoretycznym,

---

[57] Zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej*, s. 133–429.

[58] Jeżeli wychowanie moralne jest wewnętrzną formą każdej autentycznej działalności edukacyjnej (kształceniowej i wychowawczej) służącej integralnemu rozwojowi człowieka, to godność osobowa jest jej absolutnie fundamentalną wartością (zob. *Troska bł. Jana Pawła II o etyczno-moralne podstawy życia społecznego*, s. 262–265).

[59] Zob. J. Bagrowicz, *Godność osoby*, s. 205–212.

[60] Zob. W. Chudy, *Pedagogia godności*, s. 43, 56–60.

[61] Zob. J. Bagrowicz, *Godność osoby*, s. 211.

w jakich ona występuje i w ich ramach uważnie śledzić argumentacje na rzecz tezy o godności człowieka lub przeciwko niej. Te umysłowe operacje pomogą w sposób świadomy i przemyślany zająć uprawnione poznawczo stanowisko w sprawie godności człowieka[62].

Wśród wielu koncepcji godności osoby ludzkiej oraz licznych strategii jej uzasadniania, należy szukać tych, które w sposób integralny ujmują godność osobową i osobowościową. Potrzeba zarazem mieć na uwadze różnice i relacje zachodzące między analizowanymi typami godności. W refleksji nad godnością człowieka należy także dążyć do integralnego uzasadniania ludzkiej godności, ujmując jej aspekt ontologiczny, metafizyczny, etyczny i teologiczny[63]. W tym kontekście ważna wydaje się uwaga J. Maritaina, który podkreślał, że czymś innym są zasady praktycznego postępowania, wyprowadzone z tezy o godności osoby, a czym innym ich teoretyczne uzasadnianie, które posiada wtórny charakter, w tym sensie, że jest ono filozoficzną refleksją nad wspomnianymi zasadami, ewolucyjnie rozpoznawanymi w dziejach ludzkości[64].

Skoro filozoficzny namysł jest tak ważny w rozumieniu kategorii godności człowieka, to należy jeszcze raz podkreślić fakt, że filozofia nie tylko ma wyjaśniać, na czym polega godność i jej normatywny charakter, ale także powinna podawać sposób odnoszenia tej normy do wszystkich zakresów ludzkiej *praxis* (indywidualnej i wspólnotowej). Kategoria godności człowieka ma bowiem nie tylko wymiar indywidualny, ale *par excellence* społeczny[65].

W świetle dokonanych analiz i zaprezentowanych wniosków oraz ciągłego doświadczenia „deptania" godności osoby, także w XXI w., ważny i naglący wydaje się postulat interdyscyplinarnych badań na rzecz adekwatnego i wyrazistego rozumienia oraz integralnego uzasadniania godności osoby ludzkiej. W innym przypadku erozja tego pojęcia może doprowadzić współczesne społeczeństwa do poważnych problemów natury etycznej, bioetycznej, prawnej, oraz medycznej, z którymi nie będzie można się uporać[66].

Godność człowieka jako „wartość wartości" jest poważnym wyzwaniem dla *humanitas* wszystkich czasów. Jest wielkim zadaniem dla świata nauki, w tym

---

62 Zob. M. Walczak, *Godność człowieka,* s. 84–85.

63 Takie integralne ujęcia godności człowieka znajdujemy w personalizmie etycznym oraz w etyce Johannesa Messnera (zob. F. J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej*, s. 42–43).

64 Zob. tamże, s. 83–84.

65 Zob. tamże, s. 40–41.

66 Zob. A. Anzenbacher, *Co oznacza „godność człowieka"*, s. 70.

dla pedagogów znajdujących się ze swoją naukową refleksją na temat całożyciowej realizacji dobra rozwojowego osoby ludzkiej w centrum nauk humanistycznych i społecznych.

BIBLIOGRAFIA:

Antropologiczna pedagogika ogólna, red. M. Nowak, P. Magier, I. Szewczak, Lublin 2010.

Anzenbacher A., *Co oznacza „godność człowieka"*, „Horyzonty Wychowania", 5(2006)9, s. 53–71.

Bagrowicz J., *Godność osoby fundamentem wychowania*, w: *Wychowanie personalistyczne. Wybór tekstów*, red. F. Adamski, Kraków 2005, s. 179–212.

Bronk A., *Pojęcie godności człowieka: uwagi metodologa*, w: *Antropologiczna pedagogika ogólna*, red. M. Nowak, P. Magier, I. Szewczak, Lublin 2010, s. 57–74.

Bystra J., *Godność człowieka a demokratyczny system władzy*, w: *Ku rozumieniu godności człowieka*, red. G. Hołub, P. Duchliński, Kraków 2008, s. 191–224.

Chudy W., *Pedagogia godności. Elementy etyki pedagogicznej*, Lublin 2009.

Duchliński P., *Godność osoby w ujęciu Karola Wojtyły i jego uczniów*, w: *Ku rozumieniu godności człowieka*, red. G. Hołub, P. Duchliński, Kraków 2008, s. 13–64.

Jan Paweł II, *Encyklika Evangelium vitae. O wartości i nienaruszalności ludzkiego życia* (25.03.1995).

Judycki S., *Istnienie i natura duszy ludzkiej*, w: *Antropologia*, red. S. Janeczek, Lublin 2010, s. 121–177.

Korta Z., *Pojęcie godności ludzkiej a międzynarodowy system ochrony praw człowieka*, w: *Ku rozumieniu godności człowieka*, s. 167–189.

Ku rozumieniu godności człowieka, red. G. Hołub, P. Duchliński, Kraków 2008.

Mazurek F. J., *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001.

Salamucha A., *Problematyka godności człowieka w dyskusjach pedagogicznych*, w: *Antropologiczna pedagogika ogólna*, red. M. Nowak, P. Magier, I. Szewczak, Lublin 2010, s. 87–94.

Schopenhauer A., *Erystyka, czyli sztuka prowadzenia sporów*, przeł. B. i Ł. Konorscy, Warszawa 2005.

Synowiec J., *Rozumienie godności w etyce Tadeusza Kotarbińskiego*, w: *Ku rozumieniu godności człowieka*, red. G. Hołub, P. Duchliński, Kraków 2008, s. 127–139.

Sztaba M., *Troska bł. Jana Pawła II o etyczno-moralne podstawy życia społecznego*, Kraków 2011.

Walczak M., *Godność człowieka: kategoria opisowa, wartościująca i normatywna*, w: *Antropologiczna pedagogika ogólna*, s. 75–85.

STRESZCZENIE

Godność człowieka jako „wartość wartości" znajduje się w centrum zainteresowania nauk humanistycznych i pozostałych nauk o nachyleniu antropologicznym. Termin godność człowieka jest wieloznaczny. A poza tym faktem, uprawiana dość często „retoryka godnościowa" powoduje inflację tego pojęcia. Złożona problematyka godności osoby i próby jej podważania raz po raz, wskazują na potrzebę metodologicznego namysłu nad omawianym pojęciem i wyakcentowaniem jego znaczenia dla teorii i praktyki naukowej, w tym pedagogicznej. W artykule zostają poddane analizie następujące pola problemowe: termin i pojęcie (treść) godności; definicja godności; typy godności; sposoby uprawomocnienia tezy o godności człowieka oraz funkcje terminu „godność człowieka". Całość analizy domykają wypunktowane implikacje dotyczące twierdzenia, że człowiek posiada godność.

SŁOWA KLUCZOWE: godność człowieka, wartość wartości.

SUMMARY

Human dignity as the "value of value" occurs in the centre of interests of humanities and the remaining sciences towards anthropological leaning. The term "human dignity" is ambiguous. And except for that fact, "the dignity rhetoric," which is undertaken quite often, causes the inflation of that notion. The complex issue of a person's dignity and the attempts of questioning it over and over, indicate the need of methodological consideration over the discussed view and emphasising its meaning for the scientific theory and practice, including pedagogical one. The following problematical fields: the term and notion (meaning) of dignity, the dignity definition, the types of dignity, the ways of authorised thesis about the human dignity and the functions of "the human dignity" term are presented in the article. The enumerated implications concerning the statement that a human possesses the dignity close the entire analysis.

KEYS WORDS: the human dignity, value of value.